

ATTÂR, Ahmed Abdülgafûr
(أحمد عبد الغفور عطار)

Ahmed b. Abdülgafûr
b. Muhammed Nûr Attâr
(1915-1991)

**Suudi Arabistanlı yazar,
edip ve şair, yayıncı, gazeteci.**

Kendi beyanına göre 1333 (1915) yılında Mekke'de Cebelülkâ'be semtinde doğdu. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1334, 1335 ve 1337 olarak da kaydedilir. Ailesi 100 yıl kadar önce Bengal bölgesinden gelip Mekke'ye yerleşmişti. Bu sebeple Attâr, Bengal dilini de iyi biliyordu. Babası Abdülgafûr, Hanefî mezhebine vâkıf bir kimseydi. Koku ve çeşitli hac malzemeleri satan bir ticarethane işlettiğinden ailenin lakabı Attâr olarak kalmıştır. Attâr ilk bilgileri babasından aldı, ardından Harem-i şerif'te düzenlenen ders halkalarına katıldı. Çocukluk yılları Mekke'nin kadim mahallesi Mesfele'de geçti. İlkokula devam ederken babasının yanında hıfzını tamamladı. Babasının vefat etmesi üzerine eğitimiyle annesi ilgilendi. Orta ve lise öğrenimini, şehirdeki ilk modern eğitim kurumlarından olan el-Ma'hedü'l-ilmiyyü's-Suûdî'de tamamladı (1935). Buradaki arkadaşları arasında Abdülazîz el-Fazl, Ali el-Huveytır, Abdülmühsin es-Süveyl, İbrâhim es-Süveyl ve Harem nâibi Seyyid Muhammed görülür. 1936'da devlet bursuyla gittiği Mısır'da Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde altı ay okuyabildi. Takma adla Suudi Arabistan Krallığı aleyhine yazı yazdığı ithamıyla bursunun iptal edilmesi veya bazı ailevi sebeplerden dolayı memleketine dönmek zorunda kaldı. Mekke ve Riyad hapisanelerinde dokuz ay geçirdi. Kral Abdülazîz tarafından affedilince 1937-1939 yıllarında emniyet teşkilâtında tahkikat memuru olarak çalıştıysa da kendini ilme vermek amacıyla görevinden ayrıldı. Başta dil, edebiyat ve

dinî konular olmak üzere çeşitli alanlarda yorulmak bilmeyen bir çalışma ile kendini yetiştirdi. Attâr'da basın yayın arzusu lise yıllarında başlamıştı. Henüz öğrenci iken Mekke'de *eş-Şebâbü'n-nâhız* adlı bir dergi çıkarmıştı. 1948'de yine Mekke'de *el-Beyân* gazetesine basın hayatına adım attı. 1960'ta Cidde'de *Ukâz* gazetesinin kurucusu, sahibi, yöneticisiydi, yazı işleri müdürlüğünü de yapıyordu. Şahısların gazete çıkarması yasaklanıp yayım işinin kurumlara verilmesi üzerine 1964'te Müessesetü Ukâz li's-Sahâfe ve'n-neşr adlı yayım kurumu ve matbaasını tesis ettikten sonra *Ukâz* kendi matbaasında basılmaya devam etti. 1985'te de Attâr Yayınevi'ni kurdu. 1966'da çıkardığı, din ve toplum meselelerine dair yazıların yer aldığı aylık *Kelimetü'l-Hak* dergisi malî imkânsızlıklar yüzünden dört sayı devam edebildi. Mısırlı edip Abbas Mahmûd el-Akkâd ve Seyyid Kutub'la yakın ilişkisi vardı. 1966'da Seyyid Kutub idam edilince *Kelimetü'l-Hak*'ta bir makale yayımladı. Güzel bir hattı olan Attâr eserlerinin kapak başlıklarını kendi hattıyla yazardı. Câhiz, Şerife Abdullah, Abdullah Mekki, Ubeyd el-Hâzım takma adlarıyla makaleler yazdı. 1980'de Kıbrıs'ta bulunduğu bir sırada kısmî felç geçirdi, bu halde iken de yazmaya devam etti, eşi kendisine kâtiplik yapıyordu. Günde on dört saat okuduğunu belirten Attâr, 1990'da Cidde Hastahanesi'ne yatırıldığı sırada da kitabı ve kalemi elinden bırakmadı. 1990 yılında Küveyt'i işgal eden Saddâm Hüseyin hakkında "Tâğütü'l-âşr" başlıklı son makalesini kaleme aldı. 17 Receb 1411 (2 Şubat 1991) tarihinde Cidde'de vefat etti, cenazesi Mekke'ye getirilerek defnedildi.

Bir süre kraliyet divanında müsteşar olarak da görev yapan Attâr'a, İçişleri Bakanî Nâiy b. Abdülazîz tarafından emniyet teşkilâtındaki başarılarından dolayı birinci derece takdir belgesi, Cidde Kral Abdülazîz Üniversitesi'nce edebiyat öncüsü belgesi altın ve gümüş madalya, 1980'de edebiyat dalında devlet takdir ödülü verilmiştir. Attâr, Irak ve Suriye ilim akademileriyle Kahire'deki Râbitatü'l-edebî'l-hadis'in şeref üyesiydi. Ufku geniş, düşünceleri kabul görmüş bir yazar olarak edebî eser ve yazılarında İslâmî çizgilere, Peygamber sevgisine son derece dikkat eden İslâm edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir ve Kur'an dili olan fasih Arapça'nın hararetli savunucuları arasında yer almıştır. 25.000 ciltten oluşan kitaplığını Harem-i şerif Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. *el-Fayşal* dergisi Mayıs 1991 sayısında (XII/2) Attâr'ı tanıtan, ediplerin onun hakkındaki görüşlerini

ve basılmış eserlerinin listesini veren ilâve bir cilt yayımlamıştır. Zühayr Muhammed Cemil Kütübî, *Attâr 'amidü'l-edeb* adıyla bir monografi kaleme almış (Cidde 1411), Şifâ Abdullah Zeynî Ukayl de *Ahmed Abdülgafûr Attâr ve cühüdühü'l-edebiyeye ibdâ'an ve dirâseten* başlıklı doktora tezi hazırlamıştır (Külliyetü't-terbiye li'l-benât, Cidde 1411).

Eserleri. Arap Dili: 1. el-Fuşhâ ve'l-âmmiyye (Kahire 1377/1957). **2. eş-Şihâh ve medârisü'l-mu'cemâti'l-Arabiyye.** Arap sözlük bilimi tarihi, sözlük ekolleri, temel sözlükler, Cevherî ve *Şihâh*'i üzerine bir inceleme, karşılaştırma ve eleştiridir. İlk baskısı Kahire'de yapılan eser (1372/1952), ikinci baskısından itibaren (1377/1957) Attâr'ın *Muqaddimetü's-şihâh* adıyla tahkikini yaptığı *Şihâhu Cevherî*'nin (I-VII cilt) ilk cildi şeklinde basılmıştır (Beyrut 1979, 1984; Kahire 1982; Mekke 1410/1990). **3. Harbü'l-ekâzib** (Kahire 1377/1956; Tâif 1380/1960; Beyrut 1391/1972). **4. Ârâ' fi'l-luğa** (Cidde 1384/1964). **5. ez-Zahf 'alâ luğati'l-Kur'an** (Beyrut 1385/1965). **6. Muḥârebetü'l-fuşhâ** (Beyrut 1397/1977). Eserde fasih / edebî Arapça'ya karşı duruşlar irdelenmiştir. **7. Difâ' 'ani'l-fuşhâ** (Beyrut 1399/1979). Müellif burada halk Arapça'sını savunulara karşı Kur'an dili fasih Arapça'yı savunmuştur. **8. Vefâ'ü'l-luğati'l-Arabiyye bi-hâcâti hâze'l-âşr ve külli 'aşr** (Mekke 1399/1979). **9. el-Cevheri mübtekiru menhecî's-Şihâh** (Beyrut 1400). **10. Kazâyâ ve müşkilât luğaviyye** (Mekke-Cidde 1402/1982, 1410/1990). Halk dili-fasih dil, Kur'an dili ve i'rab meselelerine dairdir.

Arap Edebiyatı: 1. Kitâbî (Mekke 1354/1934; Kahire 1356/1936). Dil, edebiyat, felsefe ve toplum meseleleriyle ilgili makalelerini kapsar. **2. el-Hevâ ve's-şebâb** (Kahire 1365/1945; Mekke 1400/1980; Beyrut 1400). Gençliğinde yazdığı, ince romantik duygularını yansıtan gazellerini içerir. Attâr bu şiirleriyle Suudi şiirinde romantizmin öncülerinden sayılmış, Tâhâ Hüseyin, şiirlerin dünyevî aşkı dile getiren eski Hicaz gazel akımını anımsattığını belirtmiştir. Attâr bundan başka şiir yazmamıştır. **3. el-Makâlât** (Kahire 1366/1947). **4. el-Hicre** (Kahire 1366/1946; Beyrut 1399). Hicret-i nebeviyyeye dair tiyatro eseridir. **5. Üridü en erâ Allâh** (Kahire 1366/1946; Tâif 1398; Riyad 1411). Kısmen telif, kısmen çeviri kısa hikâyelerden meydana gelmiştir. **6. el-Beyân** (Kahire 1369/1949). Edebî tenkitle ilgilidir. **7. Kaḥre min yerâ'** (Kahire 1375/1955; Mekke 1400/1980). Din,

Ahmed
Abdülgafûr
Attâr

dil, edebiyat ve toplum meselelerine dair makaleleri ve radyo konuşmalarıdır. **8.** *Mağşûretü İbn Düreyd* (Kahire 1376/1956). Maksûr şiir, maksûr kafiye düzeni ve bunda Kur'an'ın etkisi, İbn Düreyd'in *el-Mağşûre*'si ve nazîreleri gibi konularla ilgili edebî, tarihî bir araştırma ve incelemedir. **9.** *Beyne's-sicn ve'l-menfâ* (Beyrut 1401/1981, 1430/2010). 1936 yılında Mekke ve Riyad'da geçirdiği dokuz aylık hapis hayatını hikâye eden eserdir. **10.** *İş-rûne yevmen fi's-şini'l-vañaniyye* (Taybiyeh-Çin 1383/1963). **11.** *Kelâm fi'l-edeb* (Cidde 1384/1964). Edebiyat döneminin bir daha geri gelmemek üzere geçtiğini ve bugünün ilim devri olduğunu ileri sürenlere reddiyedir. **12.** *Urûbetü Fileşîn ve'l-Kuds âşiletün münzû 'aşeretü'l-âlât mine's-sinin* (Beyrut 1394/1974, 1400/1980). **13.** *Cuhâ yestakbilü nefsehü ve kışaş uhrâ* (1399/1979). Hikâye koleksiyonudur. **14.** *el-Edebü'l-Arabî* (Riyad 1415/1995).

İslâmiyet ve Diğer Dinler: *el-Harâc ve's-şerâ'î senete 1365/1946* (Kahire 1365/1946); *Haccetü'n-nebî şallallâhü aleyhi ve sellem* (Dimaşk 1396/1976; Riyad 1396/1976); *Min Nefehâti Ramazân* (Riyad 1401/1981); *eş-Şerî'a le'l-kânûn* (Cidde 1384/1964); *el-İslâm tarîkunâ ile'l-hayât* (Cidde 1384/1964); *el-İslâm hâtemü'l-edyân* (Beyrut 1386/1966); *İnsâniyyetü'l-İslâm* (Beyrut 1386/1966, 1399; İng. trc. Beyrut 1397/1977); *el-İslâm fâtihü'l-edyân* (Beyrut 1386/1966); *Muhammed Resûlullâh tühâribuhü kuve's-şerri ve't-tahrîb* (Amman 1400/1988); *el-Ka'be ve'l-kisve münzû erba'ati âlâfi sene hatte'l-yevm* (Mekke 1397/1977; Riyad 1398/1978); *Ahkâmü'l-hac ve'l-umre min hacceti'n-nebiyyi ve 'umretih* (Beyrut 1397/1977; Mekke 1397/1977, 1412, 1414); *el-Hicâb ve's-süfûr* (Beyrut 1397/1977; Tâif 1399, baş örtüsü ve peçe meselesine dairdir); *Vefâ'ü'l-fıkhî'l-İslâmî bi-hâcâti hâze'l-aşr ve külli 'aşr* (Beyrut 1397/1977; Mekke 1399/1979); *Veyleke âmin* (Tâif 1922, 1398, Nâsirüddin el-Elbânî'nin bazı görüşlerinin eleştirisidir); *Binâ'ü'l-Ka'be 'alâ kavâ'idü İbrâhîm farîzatün İslâmiyye ve vâcibün dinî* (Dimaşk 1398; Mekke 1399/1979); *Aşlahü'l-edyân li'l-insâniyyeti 'akîdeten ve şerî'aten* (Mekke 1399/1979, 1407); *Kâmûsü'l-hac ve'l-umre* (Mekke 1399/1979); *İnhîsârü taḥbîkî's-şerî'a fi aḫḫârî'l-urûbe ve'l-İslâm* (Beyrut 1401; Mekke 1401/1990); *ed-Diyânât ve'l-aḫḫâ'id fi muḫtelîlî'l-üşûr* (I-IV, Mekke 1401/1981); *İnnenâ 'Arabun ve müslimûn: lâ-lesnâ 'Arabun ve lâ*

müslimîn (Mekke 1412); *el-İslâm dînün ḫâş em 'âm?* (Beyrut 1400); *et-Terbiye* (Cidde 1412). **Öte yandan Attâr siyasî akımlarla ilgili olarak el-İslâm ve's-şüyû'iyeye** (Abbas Mahmûd el-Akkâd'la birlikte) (Kahire 1376/1956; Beyrut 1392/1972); *el-Yehûdiyye ve's-şahyûniyye* (Beyrut 1391/1972, 1400); *İbn Su'ûd ve Ka-zıyyetü Fileşîn* (Beyrut 1393/1973); *eş-Şüyû'iyeye velîdetü's-şahyûniyye* (Beyrut 1394/1974); *el-Masûniyye* (Beyrut 1394/1974); *Mü'âmeretü's-şahyûniyye 'ale'l-âlem ma'a tercemeti Brütükülâti Şahyûn* (Mekke 1396/1976); *eş-Şüyû'iyeye ḫulâsatü külli dırûbî'l-küfri ve'l-mûbîkât ve's-şürûr ve'l-âhât* (Beyrut 1400/1980) adlı eserleri kaleme almıştır.

Biyografi: **1.** *Muḫammed b. 'Abdülvehhâb* (Kahire 1362/1943, 1376). İbn Abdülvehhâb'ın hayatı ve Selefi daveti hakkındadır. Eserin Beyrut 1391 (1971) baskısı daha farklı bir çalışma olarak ortaya konulmuş, bunun birçok baskısı yapılmış, M. Sâdik Halîl eseri Urduca'ya (Lahor 1395/1975), Râşid Berâvî İngilizce'ye (Dimaşk 1396/1976) çevirmiştir. **2.** *Şakrû'l-Cezîre* (Kahire 1366/1946; Cidde 1384, 1385/1965; Beyrut 1962, 1392/1972; Mekke 1399/1979). Kral Abdülazîz'in hayatı, Vehhâbî hareketi, XX. yüzyılda Suudi Arabistan Krallığı'nda değişim ve gelişmelerle ilgilidir. **3.** *İbn Su'ûd* (Kahire 1366/1946). **4.** *el-Aḫḫâd* (Cidde 1405/1985). **5.** *Âişetü ümmü'l-mü'minin* (Mekke, ts.). **6.** *el-Manşûr*. İlk Suudi Savunma bakanı Emîr Mansûr b. Abdülazîz'e dairdir. Müellifin ayrıca *Brütükülâtü ḫükemâ'i Şahyûn* (Beyrut 1377, ortak); *Brütükülâtü Şahyûn* (Beyrut 1396/1976, 1399); *ez-Zenâbıku'l-ḫamrâ* (Kahire 1372/1952, Bengal asıllı Hint şairi Rabindranath Tagore'un tiyatro eserinin Bengalce'den Arapça'ya çevirisi-dir); *el-Müfettiş* (Dimaşk 1965; Tâif 1398, Rus yazarı Nikolay Vasilyevic Gogol'un *Revizor* adlı tiyatro eserinin Arapça'ya çevirisi-dir) adlı tercümeleleri de vardır.

Neşir: *Cevherî, es-Şihâh. Tâcü'l-luğa ve Şihâhu'l-Arabiyye* (I-VII, "el-Muḫaddime" adlı inceleme cildi dahil, Kahire 1372/1952, 1377/1957; Beyrut 1399/1979, 1404/1984); *Şehâbeddin ez-Zencânî, Tehzîbü's-Şihâh* (I-III, Kahire 1372/1952, Abdüsselâm Muhammed Hârûn'la birlikte); *Ezherî, Muḫaddimetü Tehzîbi'l-luğa* (inceleme ve tahkik, Kahire 1376/1956); İbn Hâleveyh, *Leyse fi kelâmi'l-Arab* (Kahire 1376/1956, 1979; Beyrut 1400); *Âdâbü'l-müte'allimîn ve resâ'il uhrâ*

fi't-terbiyeti'l-İslâmiyye (Kahire 1376/1956; Beyrut 1386; İbn Haldûn, Gazzâlî, Nâsirüddîn-i Tûsî, İhvân-ı Safâ, Bedred-din İbn Cemâa, İbn Hacer el-Heytemî'den seçme parçalardan oluşmaktadır); *Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, Muḫtârü's-Şihâh* (Kahire 1377/1957); İbn Hişâm el-Lahmî, *el-Fevâ'idü'l-maḫşûre fî şerḫi'l-Mağşûre* (Beyrut 1400/1980, İbn Düreyd'in eserinin serhidir); İbn Sa'd, *Ğazevâtü'r-Resûl ve serâyâhu* (Beyrut 1401/1981); *Ebû'l-Umeysil, Me'ttefeḫa lafzuhü va'htelete ma'nâh, Mecmû'atü'l-me'ânî* (seçme şiirlerin neşri, İstanbul 1301) (Attâr'ın eserleri için ayrıca bk. Attâr, *el-Ka'be ve'l-kisve*, s. 201-207; *el-Mevsû'atü's-sekâfiyye*, I, 239-241; Ahmed Saîd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdebâ*, s. 328-334; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimmetü'l-A'lâm*, I, 42-44).

BİBLİYOGRAFYA :

Edhem Ali el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fen*, Dimaşk 1954, II, 510-511; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Mu'cemü'l-esmâ'i'l-müste'âre ve aşhâbihâ*, Beyrut 1955, s. 204-205; Ahmed Kabbîş, *Târîhu's-şifri'l-Arabiyyi'l-ḫadîs*, Beyrut 1971, s. 643-644; M. Ali el-Mağribî, *A'lâmü'l-Hicâz fi'l-karnî'r-râbî 'aşer li'l-hicre*, Cidde 1401/1981, IV, 42-55; Bekrî Şeyh Emîn, *el-Hareketü'l-edebiyye fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Beyrut 1986, tür.yer.; M. Meczûb, *'Ulemâ' ve müfekkîrûn 'arafühüm*, Kahire 1986, II, 69-94; Ahmed Saîd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdebâ' ve'l-küttâbi's-Su'ûdiyyin hilâle sittine 'âm: 1350-1410*, Medine 1413/1992, II, 328-334; Râzî Sadûk, *Divânü's-şifri'l-Arabî fi'l-karnî'l-işrin*, Mekke 1994, I, 212-214; Abdülazîz b. Nâsir el-Harîf, *Ahmed 'Abdülğafûr 'Atḫâr nâkıden*, Riyad 1415/1995, tür.yer.; Ömer Tayyib es-Sâsî, *el-Mücez fi târihi'l-edebi's-Su'ûdi*, Cidde 1995, s. 185-186; Ali Cevâd et-Tâhir – Hamed el-Câsir, *Mu'cemü'l-maḫbû'atü'l-Arabiyye fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1997, I, 274-280; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, I, 41-44; Ahmed el-Âlâvine, *Zeylû'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 29-30; a.mlf., *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 30-31; Abbas b. Sâlih Taş-kendî, *et-Tibâ'a fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye 1300-1419*, Riyad 1319/1999, s. 233, 236, 237, 239, 240, 246; İbrâhîm b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü'l-âlemi'l-karnî'r-râbî 'aşer ve'l-hâmîs 'aşer el-hicrî fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, II, 465-470; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 29-30; Ali et-Türkî, "Edîbüne'l-allâme el-luğavî el-kebir Ahmed 'Abdülğafûr 'Atḫâr", *el-Menhel*, XXXIV/11, Medine 1393/1973, s. 846-848; M. Hasan M. Bâkilâ, "A'lâmü'l-luğa fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: Ahmed 'Abdülğafûr 'Atḫâr fâkihen luğavîyyen Su'ûdiyyen", *Mecelletü Câmî'ati'l-Melik Su'ûd: el-Âdâb*, IX/2, Riyad 1417/1997, s. 291-330; *el-Mevsû'atü's-Sekâfiyyetü's-şâmile li'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: el-Üdebâ' ve'l-küttâb*, Riyad 1410/1990, I, 239-241.

